Л. ТАЦІЙ
заступник голови Харківського апеляційного адміністративного суду, кандидат юридичних наук

УДК 347.962

Етика судді та особливості її нормативної регламентації

У статті вказуються основні етапи формування судової етики та її співвідношення з етикою судді, визначаються основні міжнародні стандарти суддівської етики та поведінки з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, аналізуються універсальні та європейські міжнародно-правові документи, що їх закріплюють, ступінь їх обов'язковості та адресати, характеризуються особливості нормативної регламентації вимог суддівської етики на національному рівні, пропонується виокремлювати етико-правові норми як самостійний різновид у системі соціального регулювання.

Ключові слова: судова етика, етика судді, міжнародні стандарти суддівської етики, професійні обов'язки судді, довіра до судової системи.

Суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя. Чинна Конституція України від 28 червня 1996 р. пішла шляхом максимального розширення функцій суду, визнаючи судову систему самостійною гілкою державної влади (ст. 6) та поширюючи її юрисдикцію на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124). Суспільну значущість функціонування судів підсилює положення ст. 55 Основного Закону України, яке передбачає право людини звернутися до суду за захистом своїх прав. Право на справедливий судовий розгляд гарантується також статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), яка вказує, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Усе це є свідченням того, що суд – це основна, найбільш авторитетна і дієва інстанція,

© Тацій Л., 2014

куди особа може звернутися за захистом своїх життєво важливих інтересів, і саме суд повною мірою може надати їй такий захист. Тому й основною метою здійснення правосуддя є не стільки покарання особи, яка вчинила правопорушення, скільки справедливе відшкодування завданих збитків і відновлення порушених прав. Недаремно у тлумачному словнику В. Даля правосуддя визначається як «правий суд, справедливий вирок, рішення за законом, за совістю або правда» [1, с. 380]. Отже, суд – це інстанція, де справедливість має бути відновлена.

Суб'єктами, які здійснюють правосуддя, є суддя або судді. Установлення справедливості є надзвичайно складним завданням, тому до судді висуваються високі моральні вимоги, які не можна виміряти емпіричними показниками, наприклад чесність та порядність, наявність загостреного відчуття справедливості, здатності не осуджувати людину за скоєний проступок, співчуття і вміння допомогти їй виправитись, скрупульозність у вивченні обставин справи, здатність виходити з презумпції невинуватості й трактувати сумніви на користь обвинуваченого та ін. Ці та інші моральні критерії, яким повинні відповідати особисті якості та поведінка суддів, становлять зміст етики судді, що має не лише надважливе праксеологічне значення, а й складає актуальний предмет наукового дослідження.

Із часів незалежності проблеми суддівської етики та відповідальності за її порушення все частіше висвітлюються у фахових юридичних виданнях та навчальній літературі українськими дослідниками, серед яких В. Городовенко, Ю. Меліхова, О. Овчаренко, О. Піджаренко, С. Прилуцький, Д. Притика, І. Самсін, В. Фролов та ін. [2; 3; 4; 5 та ін.]. Однак самі стандарти суддівської етики, викладені у міжнародних та національних актах, особливості їх юридичної сили та ступінь обов'язковості, а також негативні наслідки їх порушення залишаються недостатньо відомими представникам професійної громадськості. Тому слід визнати цілком доречним, що до Програми спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, яка згідно зі ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. здійснюється Національною школою суддів України, було включено окремий блок «Судоустрій України. Етика та деонтологія судді» [6].

У свою чергу, особисті й моральні якості кандидатів на посаду судді виступають предметом перевірки під час складання ними кваліфікаційного іспиту (ст. 70 Закону «Про судоустрій і статус суддів»), результати якого є першочерговим критерієм при проведенні Вищою кваліфікаційною комісією суддів України конкурсного добору кандидатів на зайняття вакантних посад судді. Такий підхід відповідає вимогам міжнародних документів, зокрема Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя (1983 р.), в якій указується, що кандидати на посаду судді повинні бути *чесними* (курсив наш. – *Л. Т.*) та здібними особами, які мають добру підготовку з права (п. 9) [7, с. 24]. Важливе значення, що відводиться етиці майбутнього судді, зумовлене високим суспільним призначенням суду та особливим характером судової діяльності.

Отже, мета цієї статті полягає у визначенні основних етапів формування судової етики, її співвідношення з етикою судді, а також особливостей нормативної регламентації принципів та правил суддівської етики на міжнародному і національному рівнях.

Уже у 50-х рр. XIX ст. американські судді підготували та видали курс лекцій «Професійна етика» (Дж. Шарсвуд, 1854 р.), а також монографію «Курс правових досліджень» (Д. Гофман, 1856 р.), в яких викладались норми поведінки та вимоги до професійної культури правників [8, с. 11]. Наприкінці XIX ст. аналогічні праці з'явилися і на теренах Російської держави, до складу якої на той час входила Україна.

Термін «судова етика» був уведений А. Коні для визначення ролі моральності у сфері кримінального судочинства, а потім і навчальної дисципліни, що висвітлює це соціальне явище. Свою вступну лекцію про судову етику, прочитану в Олександрівському ліцеї восени 1901 р. та опубліковану в «Журналі міністерства юстиції», А. Коні назвав «Моральні витоки в кримінальному судочинстві» (із підзаголовком «Загальні риси судової етики») [9]. Так, у Росії було започатковано викладання питань судової етики, яке велося, як писав відомий юрист, «під фірмою кримінального судочинства» [10, с. 28]. А. Коні стверджував, що саме судовій етиці буде належати у майбутньому першочергова роль у дослідженні умов та обставин судового процесу. Він сподівався, що «центр уваги у вченні про судочинство переноситься з проходження процесу на етичну і суспільно-правову діяльність судді у всіх її розгалуженнях» [9]. Однак ні у царській Росії, ні в Радянській державі погляди визнаного юриста та державного діяча не отримали належної підтримки з боку офіційної влади, і судова етика на десятки років була вилучена з навчальних програм правознавчих освітніх закладів.

У радянський період послідовним і впливовим супротивником судової і в цілому юридичної етики був А. Вишинський. Ідейне «обґрунтовування» непотрібності і неспроможності дослідження етичних особливостей юридичної професії полягало в тому, що «етика в радянському суспільстві єдина, це – соціалістична етика» [10, с. 28]. Проте у 70-ті рр. з'явилися перші монографічні роботи із судової етики [11; 12].

Цьому сприяли інтенсивний розвиток руху на захист прав і свобод особи в усьому світі, прийняття важливих міжнародних документів (Загальної декларації прав людини (1948 р.), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та ін.), створення Міжнародної асоціації юристів (1947 р.), що викликало підвищення моральних вимог до судових і правоохоронних органів, а також адвокатури в державах-учасницях і поступово привело до утвердження юридичної етики. У складі останньої виникли окремі галузі, що досліджують роль і вплив моральних процесів у галузях основних правових спеціалізацій: слідстві, судочинстві й адвокатурі.

У літературі пропонуються різні підходи до розуміння судової етики. Її засновник А. Коні розумів під нею вчення про застосування загальних понять про моральність стосовно тієї або іншої га-

лузі спеціальної судової діяльності, дослідження моральних проблем, що виникають у кримінальному судочинстві та взаєминах професійних учасників судового процесу [9]. Сучасний російський дослідник А. Кобліков визначає судову етику як «сукупність правил поведінки суддів і інших професійних учасників кримінального, цивільного й арбітражного судочинства, що забезпечують моральний характер їхньої професійної діяльності і позаслужбового поводження, а також наукову дисципліну, що вивчає специфіку прояву вимог моралі в цій сфері» [10, с. 31].

У цілому аналіз підходів, що склалися у вітчизняній та російській літературі, дає підстави для висновку, що під судовою етикою розуміють сукупність правил поведінки суддів, інших професійних учасників судочинства, що забезпечують моральний характер їхньої процесуальної діяльності, тобто йдеться про етику судочинства. У цьому зв'язку не досить виправданим є намагання перевантажити судову етику проблемами позаслужбової поведінки всіх професійних учасників судового процесу, адже для цього існують деонтологічні норми представників різних юридичних професій.

Таке розуміння судової етики дозволяє стверджувати, що її виокремлено у межах загальної категорії юридичної етики за критерієм виду юридичної діяльності. Поряд із нею можна вирізняти етику доказування, етику досудового розслідування, етику виконання покарань та ін. У свою чергу, за суб'єктним критерієм, тобто за видами юридичної професії, є всі підстави вирізняти адвокатську етику, прокурорську етику, нотаріальну етику, і нарешті – *етику судді, або суддівську етику.* Остання виступає як система етичних принципів та правил професійної діяльності та позаслужбової поведінки судді. Саме у діяльності судді реалізується значна кількість спеціальних якостей і навичок, які, приведені у систему, органічно входять у структуру особистості судді і визначають його творчий потенціал та індивідуальний стиль поведінки.

Очевидно, що від етики судді багато в чому залежить рівень судової етики, дотримання етичних стандартів у судовому процесі. У той же час суддівська етика може і повинна містити визначені правила й настанови позаслужбової поведінки суддів, однак ці правила здатні лише доповнювати і підсилювати загальновстановлені моральні принципи і підходи суспільства, членом якого є суддя. Міжнародна спільнота єдина в тому, що *постійна увага з боку суспільства покладає на суддю обов'язок прийняти на себе ряд обмежень, і незважаючи на те, що пересічному громадянину ці обов'язки могли б здатися обтяжливими, суддя приймає їх добровільно та охоче* (курсив наш. – *Л. Т.*). Поведінка судді має відповідати високому статусу його посади [7, с. 31].

Етичні вимоги до професійної діяльності та позаслужбової поведінки судді становлять зміст міжнародних стандартів суддівської професії [7], які стали предметом окремої уваги пострадянської науки та юридичної практики [13; 14]. Ці стандарти містяться у міжнародно-правових актах різної юридичної сили, які ухвалені уповноваженими органами чи інституціями міжнародних універсальних (ООН) або регіональних (передусім Рада Європи, Європейський

Союз) організацій, а також міжнародними професійними асоціаціями суддів. Так, до основних універсальних міжнародних стандартів діяльності суддів належать *Основні принципи незалежності судових органів*, прийняті сьомим Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження з правопорушниками у 1985 р. та схвалені резолюціями № 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 р. та 13 грудня 1985 р. Генеральної Асамблеї ООН [7, с. 13–18], а також *Бангалорські принципи поведінки суддів,* схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27 липня 2006 р. [7, с. 28–34].

До європейських стандартів суддівської професії передусім належать *Європейська хартія про закон «Про статус суддів»*, схвалена 10 липня 1998 р. учасниками багатостороннього семінару, організованого Радою Європи, Рекомендація Rec (81)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо шляхів полегшення доступу до правосуддя [7, с. 91–95], а також *Рекомендація CM/Rec (2010)12 щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки,* схвалена Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. [15], яка замінила собою Рекомендацію Rec (94)12 щодо незалежності, дієвості та ролі суддів та стала найбільш ґрунтовним європейським документом у цій сфері.

До стандартів діяльності суддів, розроблених міжнародними суддівськими організаціями, передусім належать *Загальна (універсальна) хартія судді,* схвалена Міжнародною асоціацією суддів 17 листопада 1999 р. [7, с. 35–38], а також висновки Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів (зокрема, «Відповідальність суддів», 24–25 жовтня 1980 р. [7, с. 39–40], «Правила етичної поведінки суддів, їх застосування та дотримання», 31 жовтня – 4 листопада 2004 р. [7, с. 74] та ін.). У межах Європейської суддівської спільноти важливе значення мають *Європейський статут судді, з*атверджений асамблеєю Європейської асоціації суддів 20 березня 1993 р. [7, с. 180–181], а також *висновки Консультативної ради європейських суддів* для Комітету міністрів Ради Європи, зокрема Висновок № 3 (2002) «Про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, етичні норми, несумісну з посадою поведінку та неупередженість» від 19 листопада 2002 р. [7, с. 130–147].

Докладний аналіз нормативних вимог суддівської етики, які містяться у названих документах, становить предмет самостійного наукового дослідження. У межах цієї статті лише зазначимо, що одним із ключових міжнародних актів, який має на меті «встановлення стандартів етичної поведінки суддів», є так звані «Бангалорські принципи». У преамбулі цього документа зазначається, що довіра суспільства до судової системи, а також до авторитету судової влади у питаннях моралі, чесності та непідкупності судових органів займає першочергове місце в сучасному демократичному суспільстві, а *підтримання високих стандартів поведінки суддів є безпосереднім обов'язком судових органів кожної держави*. «Бангалорські принципи» визначають шість критеріїв (показників) етичних принципів поведінки судді: незалежність; об'єктивність; чесність та непідкупність; дотримання етичних

норм; рівність (рівне ставлення до всіх сторін судового засідання); компетентність та старанність [7, с. 29–34], які можуть служити моделлю для інших країн при впровадженні власних кодексів етики та етичних настанов [7, с. 74].

Основу суддівської етики становлять вимоги незалежності, неупередженості та об'єктивності судді. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи, підсумовуючи вимоги до незалежності судів як основного принципу їх діяльності, наголошує, що «незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Це є основним принципом верховенства права» [15]. Підкреслюється, що незалежність не є *прерогативою чи привілеєм* (курсив наш. – *Л. Т.*), спрямованим на задоволення власних інтересів суддів. Вона надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя. В Основних принципах незалежності судових органів зазначається, що «судові органи вирішують передані їм справи безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямого, з будь-якого боку і з яких би то не було причин» [7, с. 16].

Важливу роль у формуванні стандарту незалежності та безсторонності суду відіграє практика Європейського суду з прав людини, яка застосовується в Україні як джерело права (що передбачено ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. та визнано в інших актах національного законодавства України, зокрема ч. 2 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р.). У своїх прецедентних рішеннях за ст. 6 Конвенції, які визначають стандарт незалежного та неупередженого суду *(справи «Кемпбелл та Фелл проти Сполученого Королівства», «П'єрсак проти Бельгії», «Морріс проти Сполученого Королівства» та ін.)* Суд указав, що загальна формула незалежності суду *вимагає його незалежності від виконавчої влади та від сторін.* Вимога *безсторонності (неупередженості) суду* частково перетинається з принципом незалежності, зокрема незалежності від сторін у справі [16, с. 242–245]. При цьому незалежність є необхідною попередньою умовою для об'єктивності. Так, незалежний суддя може бути упередженим, необ'єктивним, у той самий час суддя, який не є незалежним, не може бути об'єктивним.

Європейський суд з прав людини встановив подвійний критерій визначення безсторонності суду, який охоплює два основних елементи: 1) *суб'єктивний критерій*, тобто чи були члени судової установи особисто безсторонніми; 2) *об'єктивний критерій*, тобто чи сприймався суд з об'єктивного погляду достатньо неупередженим і чи були гарантії безсторонності достатніми в даній конкретній ситуації для виключення будь-якого обґрунтованого сумніву щодо нього. У *справі «Морріс проти Сполученого Королівства»* Суд пояснив: «Щодо питання "безсторонності" існують два аспекти цих вимог. По-перше, суд має бути суб'єктивно вільним від особистої упередженості чи необ'єктивності. По-друге, він має також бути безстороннім з об'єктивного

погляду, для чого він має надати істотні гарантії, або виключити будь-які обґрунтовані сумніви стосовно цього» [16, с. 248]. Іншими словами, Суд вивів важливу формулу: «правосуддя не тільки має здійснюватись – має бути видно, що воно здійснюється» [16, с. 244].

Таким чином, особливості нормативного регулювання суддівської етики на міжнародному рівні полягають у такому: міжнародні стандарти етики та професійної поведінки судді складають систему принципів, правил та обов'язків судді, які не суперечать один одному, а тісно переплітаються та доповнюють, уточнюють, розширюють відповідні вимоги. Вони викладені в широкому переліку універсальних та регіональних міжнародних актів, які ухвалені в межах указаних вище міждержавних організацій, а також міжнародних професійних (суддівських) асоціацій. Міжнародні стандарти суддівської етики, схвалені в межах міждержавних організацій, містяться переважно у резолюціях, деклараціях, рекомендаціях, директивах їх уповноважених органів, тобто належать до так званого «м'якого» права та мають рекомендаційний характер. Однак вони, як це вказано у преамбулах цих актів, ухвалені з метою сприяння реалізації юридично обов'язкових договорів, які мають засадничий характер, – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародних пактів про громадянські та політичні права, а також про економічні, соціальні і культурні права та ін. У свою чергу, документи, що ухвалюються у межах професійних міжнародних організацій, містять корпоративні стандарти, які поширюються на суддівську спільноту та беруться до уваги державою при виробленні загальнообов'язкових принципів та норм суддівської діяльності на національному рівні.

Отже, міжнародні стандарти суддівської етики та професійної поведінки, з одного боку, містять рекомендації, які прямо адресуються суддям та мають дотримуватися ними через повагу до суддівської професії, з другого – накладають обов'язки на державу щодо їх інкорпорації у національну правову систему, зокрема, впровадження у національне законодавство, систему спеціальної підготовки суддів та підвищення їх кваліфікації тощо. Так, у преамбулі «Бангалорських принципів» прямо передбачено, що вони адресовані суддям для використання як інструкція, а також судовим органам як базові принципи регламентації поведінки суддів. Крім того, вони покликані сприяти більш кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів та суспільства в цілому. Ці принципи мають бути добре відомі кожному судді, для чого держава має забезпечити їх розповсюдження та організувати навчання суддів [7, с. 28].

Міжнародні стандарти суддівської етики покладено в основу нормативного регулювання суддівської професії на національному рівні. Відповідні принципи та правила відтворено в актах законодавства України, які визначають статус суддів. Правові засади регламентації суддівської діяльності закладає Конституція України (розділи VIII, XII), яка закріплює принципи та систему судочинства в Україні, гарантії суддівської діяльності, передбачає кваліфікаційні, вікові та інші вимоги до суддів та підстави звільнення

судді з посади, у тому числі у зв'язку з порушенням суддею присяги.

Важливим кроком на шляху вдосконалення нормативної основи суддівської діяльності став уже згаданий вище *Закон України «Про судоустрій і статус суддів»*, у якому при визначенні прав та обов'язків судді в імперативній формі наголошується: «Суддя зобов'язаний дотримуватись правил суддівської етики» (п. 2 ч. 4 ст. 54 Закону). Цей закон також містить текст присяги судді (ст. 55), яка прямо вказує на вимогу чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади. У Рішенні Конституційного Суду України від 11.03.2011 р. № 2-рп/2011 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» роз'яснюється, що додержання присяги є обов'язком судді, як це передбачено п. 4 ч. 4 ст. 54 Закону «Про судоустрій і статус суддів» та кореспондується з п. 5 ч. 5 ст. 126 Конституції України. Указане дає підстави вважати, що дотримання суддею присяги – його конституційно визначений обов'язок. Таким чином, присяга має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання судді [17].

Слід звернути окрему увагу на Закон України «Про правила етичної поведінки» від 17 травня 2012 р., відповідно до ст. 2 якого його дія поширюється також і на професійних суддів. У ст. 5 цього Закону міститься важливе положення, за яким правила етичної поведінки є правовою основою для кодексів чи стандартів поведінки. Статтею 56 Закону «Про судоустрій і статус суддів» також встановлено, що питання етики суддів визначаються Кодексом суддівської етики, що затверджується з'їздом суддів України. Ці положення відповідають Рекомендації CM/Rec (2010)12 Комітету міністрів Ради Європи, де вказано, що судді у своїй діяльності повинні керуватися етичними принципами професійної поведінки. Останні мають бути викладені в *кодексах етики суддів*, які підвищують довіру громадськості до суддів та судової влади в цілому (п. 72) [15].

Уперше в Україні Кодекс професійної етики судді було схвалено V з'їздом суддів України 24 жовтня 2002 р. Новий Кодекс суддівської етики затверджений Рішенням XI чергового з'їзду суддів України 22 лютого 2013 р. [18]. Його важливою особливістю виступає те, що він укладений з урахуванням указаних вище міжнародно-правових актів з питань суддівської етики, на що прямо вказується в його Преамбулі. Повертаючись до питання про обсяг поняття суддівської етики та сфери поширення відповідних правил, слід підкреслити, що Кодекс містить загальні положення, а також досить докладно регламентує поведінку судді під час здійснення правосуддя та у позасудовій сфері. На особливу увагу заслуговує положення ст. 3 Кодексу суддівської етики, яке вказує на те, що суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб, на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини, його поведінка була бездоганною. Як бачимо, це положення відбиває викладений вище об'єктивний критерій безсторонності суду, розроблений Єв-

ропейським судом з прав людини, і має тлумачитись з урахуванням відповідної практики Суду.

Отже, особливості нормативного регулювання етики суддів передусім полягають у тому, що відповідні принципи та правила закладаються на конституційному рівні, обов'язок їх дотримання закріплюється у спеціальних законах про статус суддів, а конкретизація здійснюється у кодексах суддівської етики, які схвалюються суддівською спільнотою, тобто за своєю природою є професійними (корпоративними) стандартами. Як наголошує Рекомендація CM/Rec (2010)12 Комітету міністрів Ради Європи, судді повинні відігравати провідну роль у розробленні таких кодексів (п. 73). Із загальнотеоретичної точки зору такий підхід є проявом взаємодії права і моралі, коли через юридизацію етичних вимог, визнання їх у законі та забезпечення правовим захистом останні набувають ознак загальнообов'язковості та державної забезпеченості. Це свідчить про підвищену суспільну значущість стандартів суддівської етики, про необхідність забезпечення їх офіційного характеру, адже їх дотримання є передумовою підвищення довіри громадськості до суддів та судової влади.

З формально-юридичної точки зору законодавчі норми, які вказують на обов'язковість етичних стандартів, можна вважати бланкетними, оскільки їх зміст, тобто коло передбачених ними правил та обов'язків, конкретизуються в окремих нормативних актах – кодексах етичної поведінки. Кодекс суддівської етики має корпоративну природу, однак стосовно представників інших юридичних професій в Україні існує практика затвердження відповідних кодексів професійної етики державними органами (наказами Генерального прокурора України, Міністерства юстиції України) [19; 20]. За своєю природою такий характер нормативного регулювання близький до техніко-юридичних норм, які містять відсилання до технічних регламентів, державних будівельних норм, інших правил технічного характеру. Це дає підстави для висновку про доцільність виокремлення у системі соціального регулювання окремого різновиду етико-правових норм, які містять етичні принципи та правила, дотримання яких є професійним обов'язком представників певних професій, гарантованим державою.

Така наукова гіпотеза потребує належного теоретико-правового обґрунтування у межах самостійного наукового дослідження. Окремими напрямами подальших наукових розробок мають також стати змістовний аналіз національних актів, які визначають принципи та правила суддівської етики, їх відповідність міжнародним стандартам, особливості дисциплінарної відповідальності за їх порушення з урахуванням практики Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції й окремі інші.

У цілому, викладене вище підтверджує, що, обравши професію судді, слід усвідомлювати не лише професійну відповідальність за правильне застосування норм матеріального й процесуального права, а й відповідальність за свій щоденний особистісний вибір, за стійкість своїх етичних переконань, від яких прямо залежить довіра до судової системи як один із ключових факторів верховенства права.

Список використаної літератури

1. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / вступ. ст. А. Н. Тихонова ; ред. И. А. Бодуэна де Куртенэ. – Репр. изд. – М. : Цитадель, 1998. – Т. 1–4. – Воспр. изд. 1912–1914 гг. Т. 3: П–Р. – 1782 стб.
2. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія / В. В. Городовенко. – К. : Фенікс, 2007. – 224 с.
3. Меліхова Ю. А. Професійна культура судді / Ю. А. Меліхова // Пробл. законності. – Х., 2008. – Вип. 94. – С. 176–181.
4. Овчаренко О. Порушення етичних норм як підстава відповідальності судді [Електронний ресурс] / О. Овчаренко // Теорія і практика правознавства : електр. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». – 2013. – Вип. 2 (4). – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task =view&id=535&Itemid=220&lang=uk.
5. Самсін І. Л. Порушення правил етики судді як дисциплінарний проступок / І. Л. Самсін // Вісн. Верхов. Суду України. – 2008. – № 5 (93). – С. 35–38.
6. Програма спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді (нова редакція). Денна форма навчання [Електронний ресурс] : затв. рішенням Вищої кваліфікац. комісії суддів України 12 лют. 2013 р. № 5/зп-13. – Режим доступу: http://www.nsj.gov.ua/ua/training/.
7. Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. док. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – 184 с.
8. Юридична деонтологія : підручник / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов та ін. ; за ред. В. Д. Ткаченка. – Х. : Одіссей, 2006. – 256 с.
9. Кони А. Ф. Нравственные начала в уголовном процессе (общие черты судебной этики) [Електронний ресурс] / А. Ф. Кони // Избр. произведения. – М. : Госюриздат, 1956. – Режим доступу: http://az.lib.ru/k/koni_a_f/text_0060.shtml.
10. Кобликов А. С. Юридическая этика : учеб. для вузов / А. Кобликов. – 3-е изд., изм. – М. : Норма, 2005. – 176 с.
11. Проблемы судебной этики / М. С. Строгович, Ю. В. Кореневский, Е. А. Зайцев, Я. С. Киселев ; под ред. М. С. Строговича. – М. : Наука, 1974. – 272 с.
12. Горский Г. Ф. Судебная этика. Некоторые проблемы нравственных начал советского уголовного процесса / Г. Ф. Горский, Л. Д. Кокорев, Д. П. Котов. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1973. – 271 с.
13. Модернизация статуса судьи: современные международные подходы : монография / отв. ред. Т. Н. Нешатаева. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – 336 с.
14. Васильева Е. Г. Вопросы уголовного процесса в международных актах : учеб. пособие / под общ. ред. З. Д. Еникеева. – Уфа : РИО БашГУ, 2007. – 200 с.
15. Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [Електронний ресурс] : рекомендація Ком. міністрів Ради Європи від 17.11.2010 р. № R (94) 12. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_a38.
16. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. В. Шевчук. – 3-тє вид. – К. : Реферат, 2010. – 848 с.
17. Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2011 р. № 2-рп/2011 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/legislative_acts/10.
18. Кодекс суддівської етики [Електронний ресурс] : затв. XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 р. – Режим доступу: http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/7EE5086FAF9454F5C2257B1F0048AC02?opendocument.
19. Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, схвалений Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури [Електронний ресурс] : затв. наказом Ген. прокурора України від 28.11.2012 р. № 123. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/kodet.html?_m=publications&_t=rec&id=113992.
20. Правила професійної етики нотаріусів України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва юстиції України від 04.10.2013 р. № 2104/5. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1207.3522.0.

Стаття надійшла до редколегії 11.01.2014.

Таций Л. Этика судьи и особенности её нормативной регламентации

В статье указываются основные этапы формирования судебной этики и её соотношение с этикой судьи, определяются основные международные стандарты судейской этики и поведения с учетом практики Европейского суда по правам человека, анализируются закрепляющие их универсальные и европейские международно-правовые документы, степень их обязательности и адресаты, характеризуются особенности нормативной регламентации требований судейской этики на национальном уровне, предлагается выделить этико-правовые нормы как самостоятельный вид в системе социальной регуляции.

Ключевые слова: судебная этика, этика судьи, международные стандарты судейской этики, профессиональные обязанности судьи, доверие к судебной системе.

Tatsiy L. Ethics of judge and the characteristics of its normative regulation

In the article the basic stages of formation of judicial ethics are indicated, the principle international standards of judicial ethics and conduct including the relevant case-law of the European court of human rights are expounded. The universal and European international acts regarding ethics and conduct of a judge as well as the extent of their legal obligatoriness and addressees are analyzed. The features of the normative regulation of judicial ethics requirements at the national level of Ukraine are determined.

It's proved that the main features of the normative regulation of the ethics of a judge at the international level are the following: the international standards of ethics and professional conduct of a judge make the system of principles, requirements and duties of a judge, which are not in conflict with each other. They are closely interrelated, interconnected and interdependent. These standards are expounded in the wide list of universal and regional international acts which are adopted within the UN, Council of Europe, OSCE, other intergovernmental organizations, and also developed by international professional (judicial) associations. The international standards of judicial ethics, approved within the intergovernmental organizations, are contained mainly in resolutions, declarations, recommendations, directives of their authoritative organs. These acts are the part of so called «soft law» which is not legally binding. However, as it is indicated in the preambles of these acts, they adopted with the purpose to assist in implementation of obligatory «core» treaties such as European Convention on protection of human rights and fundamental freedoms (1950), the International covenants on civil and political rights, and economic, social and cultural rights and others.

The legal acts that are adopted by professional international associations provide corporate standards for judicial community. They are designed to provide guidance to judges and to afford the judiciary a framework for regulating judicial conduct. They are also intended to assist members of the executive and the legislature, and lawyers and the public in general, to better understand and support the judiciary. These standards presuppose that judges are accountable for their conduct to appropriate institutions established to maintain judicial standards, which are themselves independent and impartial. They are intended to supplement and not to derogate from existing rules of national law and conduct which bind the judge.

The international standards of judicial ethics form the basis of the normative regulation of the judicial profession at the national level. Basic principles and rules for judiciary are constituted on the constitutional level. The standards of legal ethics of judges are worked out in the pieces of special legislation – the laws on status of judges and the codes of judicial ethics, approved by national judicial associations. Such codes are professional (corporate) ethical standards, supported by the state power. Therefore it's suggested to single out the group of ethic-legal norms as a specific kind of regulators in the system of the social regulation.

Keywords: judicial ethics, international standards of judicial ethics and conduct, professional duties of a judge, confidence to the judicial system.